

Cetatea Cavalerilor

Fondator: Col. r. Dr. Constantin Moșincat
Editor: Asociația Națională a Cavalerilor de Clio
Editura Tipo MC, Oradea - 2020

Cartea Mea e și a Ta!

ISSN 2734-6889
ISSN-L 2734 -6889

1919 - Campania pentru dezrobirea Bihorului

Col.r. Dr. Constantin MOȘINCAT,

„..voi toți care ați dus Drapelul român în ținuturile hotarelor noi României întregite,
aduceți-vă aminte necontenit că pe steagurile noastre sunt scrise cuvintele: „Onoare și Patrie”
Ferdinand I

Condițiile impuse prin "pacea" de la Buftea-București au dus și la reducerea efectivelor la aproximativ 163.000 militari. Lipsurile cele mari însă constau în lipsa ofițerilor și a materialelor: arme, cai și muniții.

Ferdinand în Moldova, însoțit de delegați ai misiunii franceze, gl. Berthelot

Estimările se cifrau la 1400 lovituri pentru fiecare tun și 450 cartușe/armă, ceea ce ar fi fost, suficient doar pentru începutul ostilităților.

Politica de tergiversare a dat roade. Guvernul Marghiloman a fost obligat să demisioneze la 24 octombrie 1918, înlocuit cu cabinetul generalului Constantin Coandă. Ferdinand, două zile mai târziu, în Proclamația către țară anunța: reforma constituțională, votul universal și împrumutarea. "Regele țărănilor" cum a fost supranumit urma să împartă peste două milioane hectare. La 27 octombrie 1918 guvernul român a adresat un ultimatum feldmareșalului August von Mackensen (comandantul celor 15 divizii germane de ocupație) prin care i s-a cerut să

părăsească în 24 ore România. În aceeași zi capul oștirii a semnat Înaltul Decret nr. 3179 pentru mobilizarea armatei, până la contingentul 1894.

Deoarece o parte din unitățile ce trebuiau să se mobilizeze erau în teritoriile ocupate, acestea s-au

mobilizat treptat. Surprins de mobilizarea armatei române și de forțarea Dunării de către trupele aliate, feldmareșalul Mackensen s-a văzut nevoit să solicite ministerului. de război, generalul Eremia Grigorescu, trecerea liberă a unităților germane spre Transilvania. După încheierea armistițiului însă, trupele germane s-au dat la distrugeri. Imediat după decretarea mobilizării, trupele române au intrat prin trecătoarele Carpaților Orientali în Transilvania. Reintrarea României în război alături de Antanta a constituit un moment înălțător pentru popor, iar pentru aliați un bun prilej de a nu ține seama de armistițiul încheiat cu Ungaria la Belgrad, la care românii nu au fost invitați, prin care râul Mureș constituia aliniament de demarcație. Nedreptățile, mai vechi și mai noi, ale "*marilor aliați*" pe spinarea poporului român, au fost spulberate în Bucovina prin hotărârea Congresului Consiliului Național, din 15/28 noiembrie 1918, prin care se consfințea unirea acestei provincii cu România. În fruntea unei delegații Iancu Flondor înmâna la Iași, actul unirii Bucovinei cu patria-mamă. La 12 octombrie 1918 la Oradea în casa dr. Aurel Lazăr s-a redactat *Declarația de Independență*, citită în Parlamentul de la Budapesta, prin care, în esență, românii nu recunoșteau parlamentul și guvernul ungar și hotărâse convocarea Adunării la Alba-Iulia¹. La 1 decembrie 1918 cei 1228 delegați au hotărât unirea cu România. Din punct de vedere militar, în Bucovina generalul Zadic trecuse la 29 octombrie și a defilat prin Cernăuți: "binecuvântat de umbra lui Ștefan cel Mare"². La 27 decembrie 1918 generalul Traian Moșoiu în fruntea comandamentului trupelor din Transilvania intră prin trecătoarele Carpaților în Ardealul său natal. La cumpăna dintre ani Ferdinand I transmitea următorul ordin de zi: "Pe pragul unui an nou, gândul Nou se îndreaptă cu adâncă dragoste și cu cea mai vie recunoștința, către iubita Mea oaste. Țara nu va uita nici o clipă că vitejiei ostașului român se datorează în cea mai mare parte făurirea României de astăzi și de mâine. Voi toți care vă aflați în fruntea vechiului Regat și cei cari ați dus Drapelul Român în ținuturile liberate, peste cari se vor întinde hotarele noii Româнии întregite, aduceți-vă aminte neconținut că pe steagurile voastre Sunt scrise cuvintele: "Onoare și Patrie" "oriunde vă aflați, voi sunteți purtătorii, acestor două idei. Cu vie mulțumire, M-am putut convinge că în toate împrejurările V-ați arătat pătrunși de misiunea voastră de a fi apărătorii Țării și ai Tronului și păzitorii ordinei. După un lung timp de încordare și de privațiuni, dar și de lupte eroice, unde ați cules lauri nepieritori, stima și dragostea Regelui Vostru, a Patriei și a fraților Voștri de arme, anul care începe ne promite tuturora pacea atât de dorită; vă urez și, vouă iubiților mei ostași un an pașnic și plin de fericire, ca să puteți culege în liniște roadele muncii Voastre. Dar până la momentul acesta așteptat de toți cu atâta dor, cer de la voi toți, ofițeri, subofițeri și soldați să stați fiecare la postul Vostru făcându-vă datoria cu sfințenie așa cum vă impune jurământul Vostru de ostași; Din adâncul sufletului Vă urez: La mulți ani"³.

Alăturat acestui înalt Ordin de Zi trupele din Transilvania - Diviziile 6 și 7 Infanterie, 1 și 2 Cavalerie, 1 Vânători și Diviziile de voluntari 16 și 18 Infanterie - dispuse în dispozitiv de luptă între Sighet, Ciucea, Zam primeau și ordinul de zi al generalului Traian Moșoiu. Ordinul de zi, redactat cu prilejul Anului Nou 1919, pune în fața trupelor misiunea sacră ce-o aveau de îndeplinit. Energicul general și-a adunat gândurile și dorințele în această originală urare de "La mulți ani":

"(...) Vouă, ostașii trupei din Transilvania, cari ați venit să desăvârșiți înfrățirea, datoria vă cere ca pururea treji, să fiți zid, de care să se sfărâme uneltirile vrăjmașe, numai astfel răsplata o veți primi întreagă, numai astfel veți fi vrednici de anul ce vine, de vitejii voștri tovarăși și marele nostru Rege. Și fericirea pe care eu, comandamentul vostru, v-o urez din adâncul inimii, va sosi întreagă"⁴.

Concepția operațiunii ofensive a armatei române a fost influențată de evoluția situației politico-militare din Ungaria, care prin guvernul bolșevic al lui Bela Kun, a refuzat recunoașterea hotărârii de unire de la 1 decembrie 1918 de la Alba Iulia. În consecință, pentru a-și apăra suveranitatea armata română trece la ofensivă, la 16 aprilie 1918, pe toate direcțiile și s-a oprit, la 1 mai 1919, pe aliniamentul general al Tisei⁵. Apărarea avansată pe Tisa a fost determinată de considerente de ordin strategic, deoarece trupele ungare sub raport cantitativ erau comparabile, cu excepția cavaleriei, unde puteam opune celor 10 escadroane ungurești, 58 românești. Apoi împingerea în câmpie a aliniamentului asigura un larg câmp de manevră acestei forțe mobile⁶.

¹ Viorel Faur, *80 de ani de la adoptarea la Oradea a Declarației de independență a românilor din Transilvania, Crișana și Maramureș (12 octombrie 1918)*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 1998; Idem, *Generația Marii Uniri. Evenimente din Bihor (decembrie 1918-aprilie 1919)*, Editura Fundației „Cele trei Crișuri”, Oradea, 1995.

² C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine amintiri din vremea celor de ieri*, în *Monarhia de Hohenzolern văzută de contemporani*, ediție coordonată de Ioan Popescu-Puțuri, Augustin Deac, Ed. Politică, București, 1968, p. 362

³ Neculai Moghior, Ion Dănilă, Leonida Moise, *op. cit.*, p.147-148

⁴ Gheorghe Tudor-Bihoreanu, Constantin Moșincat, Ioan Tulvan, *Generalul Traian Moșoiu...*, p. 112

⁵ Ion Țepelea, *1919 o campanie pentru liniștea Europei*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1995, p. 105.

⁶ *Magyarország Hadtörténte*, vol. II, Budapesta, 1985, p. 218

În continuare facem câteva considerații cu privire la ofensiva armatei române din aprilie 1919. *Armistițiul* de la Focșani și apoi *pacea* de la Buftea-București din 7 mai 1918 - aduceau României grave prejudicii teritoriale, economice și politice, fapt pentru care guvernul nu le-a ratificat. Locuitorii din teritoriile românești aflate sub stăpânire străină și-au continuat lupta pentru dreptate națională, pe baza dreptului internațional și al principiului naționalităților. Meritul politic al unirii Basarabiei (27 martie 1918) cu România l-au avut fruntașii intelectuali și populația din provincie. Desfășurarea în ordine a pregătirilor pentru unire a fost făcută la adăpostul oferit de trupele Diviziei 11 Infanterie, comandate de generalul Ernest Broșteanu⁷. Generalul Zadik⁸, comandant al Diviziei 8 infanterie, trecuse la 29 octombrie 1918, în Bucovina, cu misiunea ca „împreună cu toate trupele de jandarmi și grăniceri să ocupe în timpul cel mai scurt întreaga provincie”⁹ și capitala Cernăuți.

Înaltul Decret nr. 3179 aduce cea de-a doua mobilizare a armatei române. Concomitent, noul guvern al generalului Constantin Coandă a adresat un ultimatum feldmareșalului August von Mackensen (ce comanda 15 divizii), pentru a părăsi teritoriul României în 24 de ore. Forțarea Dunării de către trupele aliate și mobilizarea armatei române au însemnat reînceperea războiului. Reluarea ostilităților a fost un moment prielnic pentru aliați de a nu ține seama de armistițiul de la Belgrad, încheiat cu Ungaria, prin care Mureșul constituia aliniament de demarcație. Declarația de la Oradea¹⁰, din 12 octombrie 1918, a reprezentat documentul juridic de început al organizării alegerilor de delegați pentru Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. La 1 decembrie 1918 ardelenii au hotărât unirea pe vecie cu România. Consiliul Dirigent și Gărzile Naționale au fost organe executive ale noii puteri, respectiv de apărare a ordinii și liniștii publice. Refuzul conducătorilor Ungariei de a accepta victoria luptei de eliberare a popoarelor din imperiul austro-ungar, destrămat, și în consecință nerecunoașterea noilor frontiere create prin Unire, a dus la împotriviri de tot felul, inclusiv pe calea armelor.

În fruntea Diviziei 7 Infanterie, generalul Traian Moșoiu intra prin trecătorile Carpaților în Ardeal și, la 7/20 noiembrie 1918, ocupa orașul Reghin, de unde a dat o „Proclamație către ardeleni”¹¹, în care arăta că nu venea „ca un cuceritor, căci voi v-ați cucerit deja Ardealul, vin numai ca să cimentez ceea ce voi înșivă ați cucerit. Cu noi aduceam libertatea, iar dreptatea este scrisă pe steagurile noastre”.

Evenimentele care s-au succedat au fost consemnate în documentele epocii și interpretate în mod diferit de istoriografia românească și străină. În spiritul respectului pentru adevărul istoric, ne delimităm de entuziasmul, de optimismul și subiectivismul celor ce au trăit evenimentele și păstrăm aprecierile corecte ale celor ce au cercetat și redat adevărul de pe poziții științifice și nu de pe poziții partizane, cu o interpretare favorabilă mai degrabă discursului politic decât scrierii adevărului.

Studiul nostru se bazează pe informațiile istoriografice ale căror autori susțineau câteva lucruri asupra cărora voim a face lumină. Această lumină răzbate din lectura atentă a documentelor emise de ofițerii din Statul major¹² și biroul de operații¹³ al Comandamentului Trupelor din Transilvania. Din analiza comparată a datelor, utilizate de mai mulți autori, rezultă câteva concluzii interesante a căror argumentare o vom susține în

⁷ Generalul, Ernest Broșteanu (24.01 1869-7.06 1932) a comandat Divizia 11 Infanterie (08.01 1916-11.05 1921) în războiul întregirii. A intrat în Basarabia la 13 ianuarie 1918. Cavaler al Ordinului „Mihai Viteazul”, decorat pentru bravura sa pe câmpul de bătălie din Dobrogea. Vezi pe larg Constantin Moșincat, *Cronică de marș*, Ed. Cogito, Oradea, 1996, p.22-32

⁸ Iacob Zadik (n.8 12 1867-m.8 04 1970) general de divizie în războiul întregirii, șef de stat major de Armată, comandant al Diviziei 8 Infanterie.

⁹ A.M.R., *fond microfilme*, rola PII, 1.2.850, c.784

¹⁰ Nu este nici o exagerare când se afirmă că *Declarația de autodeterminare națională*, a celor peste 3 milioane și jumătate de români din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, poate fi considerată ca uvertură a Unirii celei Mari de la 1 Decembrie 1918, ea înscriindu-se pe același flux istoric cu „Suplex Libellus Valachorum” și „Memorandumul din 1892”, documente și mărturii cu semnificație europeană, privind idealurile și aspirațiile de reunire și formare a unui stat modern la nivelul întregului spațiu carpato-danubiano - pontic. Apropierea zilei celei mari i-a determinat pe reprezentanții Partidului Național Român să se întrunească la Oradea în ziua de 29 septembrie / 12 octombrie 1918, într-o Consfătuire națională. Pornind de la caracterul momentului istoric, care deschidea orizonturi pentru bătălia finală de unire a Transilvaniei cu România, participanții la întrunire au declarat fără echivoc că „națiunea română din Ungaria și Ardeal” este îndreptățită să „dispună singură și liberă de soarta ei” și să „hotărască singură plasarea ei printre națiunile libere(...)”. Vezi pe larg dr. Viorel Faur, *Declarația de independență națională*, Oradea, 12 octombrie 1918, în vol. *Triumful marelui ideal*, București, 1988, p. 249-262

¹¹ Constantin Moșincat, *Starea de veghe*, op.cit., p. 31-32

¹² Șef de stat major al Comandamentului Trupelor din Transilvania a fost generalul Ștefan Panaitescu, sub conducerea căruia s-a întocmit *Jurnalul de operații*. Informațiile cuprinse în acest document sunt strict riguroase și se bazează pe rapoartele înaintate zilnic eșaloanelor superioare.

¹³ Funcția de șef al biroului operații a fost asigurată până la 18. 03 1920 de către Lt.col. Ioan Tiron.

rândurile de față. *Jurnalul de operații* a stat și la baza lucrărilor memorialistice întocmite de generalul Traian Moșoiu¹⁴ și Gheorghe Mărdărescu¹⁵. *Jurnalul* reprezintă un document juridic de mare importanță ce ne clarifică și totodată spulberă mituri tradiționale potrivit cărora: exista o unanimitate a dorinței de unire cu România a întregii populații ardeleni; sau mitul prieteniei dintotdeauna dintre români și sârbi, s-ar fi manifestat și pe durata evenimentelor la care ne referim, sau că ofensiva armatei române fusese o reacție de răspuns la ofensiva ungară din 16 aprilie 1919¹⁶.

Documentele de arhivă cercetate ne permit formularea unor concluzii mai nuanțate, ele fiind, cu siguranță, mult mai aproape de realitatea acelor vremuri. Apriori, reținem atenția cititorilor că *jurnalul de operații* este un document juridic obligatoriu de întocmit la război. Fiind o sinteză a celor mai semnificative momente trăite pe front, „*jurnalul*” furnizează cercetătorului suficiente informații care, mai târziu, pot fi argumente puternice pentru cei care le-au trăit și mărturii în favoarea comportamentului corect al armatei române față de populația civilă, atât din Transilvania, cât și din Ungaria ocupată. Cazurile izolate de represiune, consemnate în mod obiectiv și în „*jurnal*”, au fost consecința nerespectării regulilor de război – comunicate prin 19 Ordonanțe. Pe lângă misiunea de organizare și susținere a efortului militar de război, Comandamentul Trupelor din Transilvania i-a revenit și dificila misiune de a reinstaura ordinea și legea în spatele frontului, într-o societate anarhizată de comuniștii unguri.

Prin ordinul nr.1159/28.11.1918, Marele Cartier General dispunea înființarea Comandamentului Trupelor din Transilvania, odată cu a doua mobilizare a armatei române¹⁷. La 11 decembrie 1918, sediul Comandamentului s-a stabilit la Sibiu, unde se instalase și Consiliul Dirigent, sub președinția lui Iuliu Maniu. Imediat ce Comandamentul s-a organizat constituindu-se din Divizia I-a Vânători, Divizia 2 Vânători și Divizia 7 Infanterie - s-a ordonat ocuparea Ardealului pe aliniamentul Cîmpulung - Maramureș, vest Zalău, prin Poeni pe Crișul Repede, peste culmea Munților Apuseni și cobora în valea Mureșului, la vest de Zam. Până la ocuparea acestei linii de demarcație, guvernul român a avut de trecut multe piedici din partea aliaților. Ungurii cereau Mureșul ca linie de demarcație. După ocuparea orașelor Reghin și Târgu Mureș, un detașament de infanterie a pus stăpânire pe Uioara, cu scopul de a zădărnici acțiunile patrulilor din divizia de secui, de sub comanda colonelului Kratochwil. Trupele ungurești primiseră ordin să împrăști mulțimea și pe reprezentanți

¹⁴ Generalul Traian Moșoiu (8 iulie 1868 – 15 august 1932). La 1 iunie 1889, sublocotenent în armata austro-ungară; 1 aprilie 1893 sublocotenent în armata regală română. Înalt și corpulent, cu un aspect exterior și o înfățișare perfectă, văzut de Nicolae Iorga, „*un ardelean cumplit la înfățișare și atitudine*”, a comandat Batalionul 9 Vânători, fiind „*un excelent instructor, conștiincios și inteligent*”. Înaintat în toate gradele numai la alegere și excepțional. Colonel la 1 aprilie 1916, comandă Regimentul 2 Dorobanți Vâlcea și apoi Grupul Lotru. Comandă Diviziile 20 și 23 Infanterie și Brigada 26. Reorganizează în Moldova, Divizia 12. Decorat cu *Mihai Viteazul și Legiunea de Onoare*. Comandă Divizia 7, Comandamentul Trupelor din Transilvania, Grupul de Nord, Gruparea de Manevră în campania împotriva bolșevismului ungar. Guvernator al Ungariei ocupate, Comandant al Corpului Vânătorilor, Guvernator al Basarabiei, Ministru de Război, Ministru al comunicațiilor, Ministru al Lucrărilor Publice, Senator de drept. Autor al lucrărilor: *Spiritul ofensiv al infanteriei 1909, Instructorii recruților de infanterie 1910, Ocuparea Budapestei în legătura operațiunile militare din Ardeal 1918-1919*. Pe larg vezi *General Traian Moșoiu, Memorial de război (august-octombrie 1916)*, Editura Dacia 1987; *Cronică de marș, op. cit.*; Gheorghe Tudor Bihoreanu, Constantin Moșincat, Ioan Tulvan, *General Traian Moșoiu - arhanghel al bătăliei pentru Ardeal*, Ed. Tipo MC, Oradea 2004.

¹⁵ General de Corp de Armată Gheorghe Mărdărescu (4 august 1866, Iași - 5 septembrie 1938, Neuheimbad, Germania). Studii: Școala militară de ofițeri 1888, Școala superioară de Război 1894. În războiul întregirii naționale a fost șef de stat major la Armatele 3 și 2. Ministru de război în perioada 1922-1926. A preluat comanda Comandamentului Trupelor din Transilvania după ce acesta fusese organizat în detaliu de Traian Moșoiu a folosit *Jurnalul* pentru lucrarea sa *Campania pentru desrobirea Ardealului și ocuparea Budapestei (1918-1920)*

¹⁶ Ioan Țepelea, *op.cit.*, p. 102 și urm. *Jurnal de operații al Comandamentului Trupelor din Transilvania (1918-1921)*, vol.1, ediție îngrijită de Viorel Ciubotă, Gheorghe Nicolescu, Cornel Țucă, Editura Muzeului Sătmărean, 1988.

¹⁷ Marele Stat Major, pe baza Instrucțiunilor secrete de mobilizare, a trecut întreaga armată din nou pe picior de război prin completarea cu oameni de la vatră din „*rezervă și miliții, până la contingentul 1894 inclusiv*”. Capul oștirii adresa un patetic Ordin de Zi, prin care chema la reluarea luptei, alături de aliații ce cunosc tăria ostașului de la Oituz, Mărăști și Mărășești. „*Înainte deci cu vitejia strămoșească*” spre frații din Bucovina și Ardeal ce ne așteaptă. La mobilizare forța combativă a armatei române era de 180 batalioane, 98 escadroane și 260 baterii cu un efectiv de 163.240 (A.M.R., fond 986, Serviciul Istoric, dosar 131, 268, 341, 833). Detalii și în *Istoria militară a poporului român* vol.V, p.684-693.

aleși ai acestora, adunați la Alba Iulia. Prinderea conducătorilor era obiectivul urmărit de Kratochwil. Prințând însă de veste că trupele române au ocupat poziții pe Mureș, Kratochwil renunță la proiectul său. În nord, până la 1 decembrie 1918, trupele Diviziei 7 infanterie au ocupat orașele Bistrița, Dej și Cluj, în timp ce Divizia a 1-a Vânători, sub comanda generalului Leca, și Divizia 2 Vânători, comandată de generalul Dabija, treceau în Ardeal în subordinea Comandamentului Trupelor din Transilvania. Prezența armatei române regale în Ardeal a descurajat și împiedicat formarea unor „republici locale” și estomparea actelor de sabotaj de tot felul.

Primele informații despre trupele ungare și dispunerea acestora, Comandamentul Trupelor din Transilvania le-a obținut de la Marele Cartier General și le-a actualizat pe teren cu cele furnizate de Consiliul Dirigent care, prin biroul informații militare, era încunoștințat din teritoriu despre faptul că gărzile naționale române erau dezarmate, populația bătută și jefuită. Gărzile secuiești și ungurești din Copșa Mică stricau liniile telefonice și telegrafice. Pe 28 decembrie 1918, Consiliul Dirigent aducea la cunoștința Comandamentului Trupelor din Transilvania că „ungurii au pus sub tipar câteva milioane coroane, bancnote false, cu scopul de a le introduce în ascuns în Transilvania, pentru a susține propaganda contra unirii Ardealului”¹⁸.

Ministrul plenipotențiar Erdely, împuternicit pe lângă guvernul de la Budapesta, informa Consiliul Dirigent despre „pregătirile sârbilor de un nou război”, lucru ce s-a întâmplat prin ocuparea Banatului. Pe linia de demarcație, ungurii și-au desfășurat trupe de infanterie, artilerie și cavalerie puternic mobilizate de idei bolșevice.

La adăpostul acestor arme, jafurile, maltratarea populației și terorizarea nu conteneau. Acțiunile erau și directe asupra trupelor române. Pe 1 ianuarie 1919 se consemnează atacul „trenului care se găsea în apropierea stației Țigani”. În urma atacului bandelor de secui s-au înregistrat 6 morți și 13 răniți și dispăruți, Vinovat de incidentul cauzator de moarte (domnul Apathy din Cluj), care a fost dovedit cu probe scrise, ca fiind autorul moral. Orașul Cluj a fost amendat cu 900.000 coroane, sumă ce s-a împărțit familiilor celor morți. Prin ordinul nr. 993, Marele Cartier General stabilea printre alte măsuri de represalii și obligația primăriei Cluj de a suporta „cheltuielile de înmormântare și facerea unui monument cu epitaf”.

Funcționarii poștei, poliției și prefecturii din Odorhei, sprijiniți de 1000 simpatizanți, au refuzat să lucreze, sub pretextul că au depus jurământ de credință guvernului ungar. După arestarea a 33 de persoane, greva s-a suspendat și manifestanții și-au reluat activitatea. Grevele de la minele din Petroșani au produs grave perturbări atât în ce privește producția, cât și al transporturilor pe căile ferate.

La începutul anului 1919 informațiile se succedau cu repeziciune și erau contradictorii. Dinspre Maramureș veneau informații despre acțiunea trupelor ucrainene ce aveau ordin să ocupe valea Tisei. În părțile Aradului, propaganda bolșevică se întindea, în fiecare zi. Sub protecția francezilor, ce se arătau îngăduitori cu unguri, s-a reînființat garda națională, cu arme primite chiar de la francezi.

La adăpostul manifestărilor turbulente în regiunile Debrecin, Salonta, Oradea, Miskolcz, Keskemet și Seged armata ungară, bolșevică, se organiza și își constituia depozitele de cereale și muniții¹⁹.

În Nord, până la intrarea trupelor române în Sighetul Marmăției, 3 – 400 de bolșevici au devastat și au dat foc mai multor sate de români. Gărzile românești și ungurești au respins încercările ucrainenilor de a ocupa orașul.

În Sud-vest sârbii continuau arestările și prigonirile românilor. Deținuții erau duși la Belgrad. Românii erau foarte triști, căci sârbii făceau rechiziții, fără a le plăti despăgubiri. De la ocuparea Banatului, sârbii s-au transformat în bande care terorizează chiar și pe francezi. Ofițerii francezi sunt sub influența unguroaicelor și evreicelor, cu scop de a face din Banat o „republică separată”²⁰.

În centru trupele se concentrau în special pe văile Crișului Repede, Barcău și Crasna. „Inamicul din regiunea Ciucea continuă a păstra atitudinea provocatoare față de trupele noastre” (p.42), trăgând sporadic focuri de artilerie. Ungurii executau lucrări de fortificații în acest sector. Cei retrași de pe linia de demarcație, cartiruiți în sate, se purtau cu barbarie. Cărciumarul, - evreu – din Remetea, după ce a fost jefuit, a fost omorât

¹⁸ Dr. Dragoș, din Baia Mare, informa, la 22 decembrie 1918, despre acțiunile celor 800-900 muncitori de la minele de aur, care s-au răsculat și au atacat românii cu focuri de arme și grenade. Vreo 400 din ei nu doreau unirea cu România. Episcopul romano-catolic, grof Mailath, a format „liga pentru apărarea integrității Ungariei,” în care s-au înrolat intelectuali unguri. Pe toate căile, socialiștii bolșevici încercau infiltrarea în rândurile soldaților români pentru propagarea acestor idei. Adunarea socialiștilor ținută la Budapesta, la care au participat și câțiva români: dr. Gh.Alexici, Gh.Ionescu, Victor Munteanu, George Avramescu, Ivan Gh., etc. În principal, ei susțineau nevoia de formare a unei „Republici românești independente(...)” *Jurnalul...* op cit. 22 decembrie 1918.

¹⁹ *Ibidem*, p.19

²⁰ *Ibidem*, p. 109

de honvezii Regimentului 4. Indisciplina a dus la incidente între ofițeri și trupă, al căror rezultat a fost sângeros. Pe 3 martie 1919, ziarul „Voros Uysisag” s-a mutat la Oradea, centru al bolșevismului. La întrunirea comuniștilor din Oradea, aceștia cereau „ca pământurile să li se distribuie în rate”²¹. Din această cauză, proprietarii unguri așteptau cu nerăbdare sosirea armatei române, spre a le salva și apăra averile. Românii ce treceau peste linia de demarcație declară că printre „soldații unguri plutește o atmosferă de bolșevism. Ofițerii sunt degradați de către soldații care vin și pleacă din unități”²². Pe 8 aprilie 1919, primarul din Crasna a dat ordin că „toți românii să se prezinte la mobilizare, în caz contrar, fiecare al patrulea român va fi împușcat”²³.

Dispoziția de mobilizare dată de Budapesta a fost sortită eșecului. Informațiile obținute de Marele Cartier General român conduceau spre ideea că armata ungară se va abține de la declanșarea ofensivei până ce mobilizarea și pregătirea trupei nu va fi încheiată. Eliberarea fiecărei localități a însemnat o mare bucurie pentru populația română și armată. La Turda, de pildă, s-a oficiat un parastas de pomenire pentru Mihai Viteazul. Pe linia de demarcație, generalul Traian Moșoiu și-a organizat dispozitivul pe detașamente dispuse astfel: Detașamentul Olteanu cu centru la Sighetul Marmăției; Divizia 7 Infanterie sub comanda generalului Neculcea la Dej; Divizia 6, general Holban, la Cluj; Divizia 1 Vânători la Sighișoara; Divizia 2 Vânători la Sibiu; și Divizia 2 Cavalerie, general Constantinide, la Baia Mare. Acestor mari unități li s-au adăugat diviziile ardeleni, formate din voluntari, puse sub comanda – diviziei 16 general Hansu, și diviziei 18 general Pop.

Acestor forțe, colonelul Kratochwil le-a opus trupele sale, organizate în special pe osatura Diviziei 20 Secui²⁴, la care s-au adăugat elemente rebele maghiare, recrutate din rândul populației civile, precum și gărzile naționale maghiare, care întrețineau o atmosferă de teroare, stimulată și de tonul agresiv al ziarelor ungurești. Din informațiile culese de Comandamentul Trupelor din Transilvania rezultau, în prima linie, aproximativ 18 - 20.000 oameni, 60 – 70 tunuri și 5 trenuri blindate, iar în linia a II-a 40 – 50.000 oameni și 65 tunuri.

Pe 15 aprilie 1919, trupele române erau în dispozitiv de luptă, organizate astfel:

Grupul de Nord (gl. Moșoiu), cu misiunea de a executa acțiunea hotărâtoare cu Detașamentul general Olteanu pentru respingerea oricăror atacuri dinspre Nord și Vest. Obiectiv de cucerit: Huszt. Divizia 2 Cavalerie va păstra sectorul ocupat și va face recunoașteri ofensive în întreg sectorul. După ajungerea în câmpie, Divizia 7 Infanterie va înainta pe două coloane, prin Tășnad și Supuru de Jos, cu obiectiv : Carei. Va folosi Detașamentul de moto-mitraliere într-o acțiune viguroasă de manevră spre Someș cu scopul de a deschide drumul diviziei de cavalerie. Divizia 6 va opera în lungul Crișului Repede, cu obiectiv principal: Oradea, și va acționa cu un detașament puternic de manevră spre Marghita, întărind legătura cu Divizia 7 infanterie. Rezerva generală al Grupului General Moșoiu era asigurată de Divizia 16 Ardeleană.

Consiliul Dirigent, în ședința sa din 9 aprilie 1919, ținută în prezența lui Iuliu Maniu, a hotărât trecerea la ofensivă, cu misiunea „de a elibera ultima colibă românească de sub jugul străin”²⁵. Consiliul de Miniștri de la București, la cererea Consiliului Dirigent, hotărâ, la 10 aprilie 1919, „înaintarea armatei române la vestul Transilvaniei”, cu scopul de a asigura protecția românilor împotriva bandelor ungare, stoparea anarhiei bolșevicilor unguri. Veștile sosite din Bihor, la Consiliul Dirigent, potrivit cărora pe 4 aprilie 1919 un grup înarmat de unguri șovini i-au asasinat pe dr. Ioan Ciordaș, membru al consiliului, prefect al Bihorului, și dr. Nicolae Bolcaș, au consternat conducerea de la Sibiu. Situația gravă creată nu mai suporta amânare.

Regele Ferdinand I personal, la 14 aprilie 1919, trimite o scrisoare lui I.I.C.Brătianu, aflat la Paris, apreciind că „lipsa de decizie a Puterilor Aliate” a lăsat timp armatei ungare să se concentreze și să se

²¹ *Ibidem*, p. 69

²² *Ibidem*, p.107

²³ *Ibidem*, p.139

²⁴ Magyar Hadügy Ministerium (Arhivele Ministerului Apărării, în continuare H.M.), 1919/1915-1921, 5/a și 5/b. Szent Kereszthegy Kratochwil Karoly, *Erdelyt Vissa*, 7 mai 1939: "Cuvântare la a 20-a aniversare". „Magyaarorszagon azonban ez idoben nem is volt bolsevizmus. A fenti vedovonal mogott, sajat erejebol, egyedul, o kormanytol nem tamogatva, hanem vasuti gocpontokrol titokban szerzett felszerelt es fegyferkezesi anyagbol folyt a szekely csapatok szervezkedese, ugy, hogy 1919 tavaszsan 19 gzalog zlj., 16 tabori es nehez uteg es egy lovasszazad alkotta most mar a valodi Szekely Hadosztalyt.” (În Ungaria, în acest timp, de fapt, nici n-a fost bolșevism. În spatele liniei de apărare mai sus numită, cu puterile proprii, singură, fără sprijinul guvernului, și cu armament procurat din punctele și depozitele mobile de pe căile ferate s-au înarmat trupele secuiești, astfel încât în primăvara anului 1919 avem 19 batalioane infanterie, 16 divizioane de artilerie grea și un escadron de cavalerie în compunerea Diviziei de secu. (traducerea și adaptarea autorului).

²⁵ Alexandru Dragomirescu, Cantemir Moșoiu, *Generalul Traian Moșoiu, ostașul și politicianul în slujba țării*, Ed. Printeuro, Ploiești, 2000, cap. „Ocuparea militară a Transilvaniei”, p. f.n.

organizeze mai bine”. De aceea, regele considera „întărirea noastră în Transilvania ca o necesitate absolută, atât din punct de vedere al politicii noastre externe, cât și din acela al situației interne”²⁶.

În documentul amintit, regele se arăta nemulțumit de acțiunile aliaților de a împiedica întărirea. Situația creată pe front și în spatele frontului începuse să devină insuportabilă. Populația ce își dăduse votul pentru Unire se întreba tot mai des „de ce trupele române nu întăresc, cu toate că zilnic sunt atacate de patruli și lovituri de tun”²⁷, și la ce-i bună unirea „dacă ungurii ne terorizează”. Cu unanimitate de voturi, Consiliul de Miniștri a hotărât „să nu mai aștepte și să dăm ordin trupelor noastre să întărească”²⁸.

În temeiul acestei hotărâri, Marele Cartier General a dat ordinul de operații nr.281²⁹ prin care dispunea o nouă grupare a forțelor, în vederea operațiunilor ce se vor executa spre vest. Astfel, prin ordinul de operații 4454 se dispunea înlocuirea Diviziei 7 din sectorul de Nord cu Divizia 2 Cavalerie, cu punctul de comandă la Baia Mare. Divizia 2 Vânători a înlocuit Divizia 1, concentrată la Brad, în conformitate cu prevederile ordinului 4456. Divizia 16 Ardeleană se dispunea pe valea Almașului. Divizia 6 ocupa sectorul Ciucea, în timp ce Divizia 18 intra în subordinea Comandamentului de la 11 aprilie, după ce ocupa raionul Cluj- Turda-Aiud³⁰.

Ordinul 231, semnat de generalul Constantin Presan stabilea misiunile pentru unitățile concentrate în Transilvania. Ordinul stabilea ca, în cel mai scurt timp, „trupele vor trece dincolo de munții Apuseni și va ocupa Crișana și Maramureșul”³¹. Toate bandele de bolșevici trebuie aruncate dincolo de linia de demarcație formată din localitățile Hust, Satu Mare, Carei, Oradea, Salonta, Arad. În etapa a doua, dacă acțiunile se vor desfășura avantajos, se va trece de acest obiectiv la linia Szeged, Oroshaza, Debrețin și chiar dincolo, până la Tisa”³². Întărirea trebuia astfel coordonată încât punctele tari din teren să rămână de fiecare dată în mâna trupelor române. Ordinul dat de Marele Cartier General avea în vedere, în primul rând, dispunerea inamicului, precum și natura spațiului geografic al teatrului de operații al războiului româno-ungar.

Gruparea forțelor Comandamentului Trupelor din Transilvania, a căror comandă a fost transferată, pe 12 aprilie 1919, generalului Gh. Mărdărescu, a fost realizată pe baza informațiilor deținute de Marele Cartier General despre inamic. Marile unități și unități ungare, în plin proces de mobilizare și realizare a noilor structuri, dispuneau de 7 divizii de infanterie și o brigadă marină, cu un efectiv de 55 – 60.000 militari³³. Cele mai importante poziții le dețineau Divizia 38 Infanterie, care închidea Poarta Someșului pe aliniamentul Teceu Mic – Zalău, Remetei și divizia 6 Infanterie, care închidea Poarta Mureșului pe aliniamentul Gurahonț, Berzovia pe Mureș, până la vărsarea în Tisa. În linia întâia erau „aproximativ 20.000 oameni, 72 tunuri și 5 trenuri blindate, iar în linia a doua 45 – 50.000 luptători și 65 guri de foc”³⁴.

Cât privește calitatea trupelor, acestea erau „bine echipate și înarmate cu mitraliere și puști mitraliere. Artileria era insuficientă și neconstituită în comandamente. Cavaleria neorganizată încă, acționa cu un pluton pe Valea Crișului Alb. Instrucția și disciplina trupelor erau puternic bolșevizate. Cu toate acestea, era de așteptat o rezistență destul de serioasă din partea lor(ungurilor), dată fiind propaganda șovinistă”³⁵ și formarea acestei noi armate pe baza voluntariatului. Solda trupei a crescut la peste 500 coroane pe zi, ceea ce dădea un plus de motivație. Acestor trupe li se mai alăturau, după informațiile deținute de comandamentul român, „grupuri de bolșevici și garda roșie”³⁶. Divizia 20 secui, de sub comanda colonelului Kratochwil, era considerată ca „o mare unitate de elită”, cu oameni refractari la bolșevism³⁷.

²⁶ 1918. *Desăvârșirea unității naționale a poporului Român. Recunoașterea ei internațională*, vol. III, Doc. 579

²⁷ *Ibidem*, doc.581. La 8 aprilie 1919, inamicul - după o puternică pregătire de foc de artilerie, în care a lansat peste 400 proiectile - a forțat linia de demarcație în valea Crișului Alb, ocupând localitatea Ciuci. În sectorul Ciucea au fost incendiate 10 case, în localitatea Egeriște.

²⁸ *Ibidem*, p.135

²⁹ A. M. R., *fond Microfilme*, rola PII. 1.2614, 691-692

³⁰ *Jurnal de operații al Comandamentului Trupelor din Transilvania (1918-1921)*, vol.1, ediție îngrijită de Viorel Ciubotă, Gheorghe Nicolescu, Cornel Țucă, Editura Muzeului Sătmărean, 1988, p.135

³¹ A.M.R., *Ibidem*, 564-565

³² *Ibidem*

³³ *Erdely ezredekek a világháborúban 1914-1919*, Budapesta, p. 318

³⁴ General Gheorghe Mărdărescu, *Campania pentru desrobirea Ardealului și ocuparea Budapestei (1918-1919)*, București, 1922, p.40-41

³⁵ A.M.R., *fond Microfilme*, rola PII 5.219,593. Situația forțelor ungare la 12 aprilie 1919.

³⁶ Constantin Moșincat, *Atitudinea autorităților și a populației civile ungare față de armata română de ocupație în perioada august-noiembrie 1919*, în *Pietre de hotărâre*, p.55. Col.Kratochwil a ordonat, cu de la sine putere, oprirea trupelor pe aliniamentul Sighet-Zalău-Zam și, în spatele acestui aliniament, a organizat armata. În 1940, într-o broșură propagandistică, își preciza poziția avută în

Spațiul geografic, caracterizat de un relief nu prea înalt, lipsit de zone accidentate, pătruns adânc de rețeaua hidrografică care-l brăzda de la est spre vest, privit și prin prisma orientării pantelor, coborâtoare de la Est spre Vest, era favorabil ducerii acțiunilor ofensive. Marele Cartier General a dispus trupele pentru a deschide direcția strategică Odorhei, Cluj, Oradea, Szolnok, Budapesta, pe cele două direcții operative: Poarta Someșului, deschisă larg pe 40 km și Poarta Mureșului, favorabilă pentru desfășurarea a 2-3 divizii.

Fiecare direcție operativă subsuma mai multe direcții tactice, la nord direcțiile erau date de râurile Someș, Crasna, Bereteu, Crișul Repede, iar la sud de Crișul Negru conducea de la Beiuș, la Salonta spre Szolnok, cu o capacitate de acțiune și manevră pentru o divizie, iar Crișul Alb de la Brad spre Sebiș, Ineu, Chișinău Criș, Bekescsaba și Valea Mureșului conducea de la Deva, spre Arad, Mako, Szeged. Această direcție asigura lovitura de flanc și spate a grupării ce se apăra pe Tisa.

Studiul documentelor de arhivă ne permite să respingem afirmația reputatului istoric Constantin Kirițescu care, în cunoscuta sa lucrare *Istoria războiului pentru întregirea României* scria că ofensiva română a fost „ca o replică a atacului dușman”, ce s-a dezlănțuit la trei dimineața, pe un front de 200 km. Nici afirmația că „inamicul a atacat primul”, făcută de Dumitru Preda³⁸, nu are acoperire documentară care să o susțină.

Campania armatei române din 1919 se înscrie ca una dintre cele mai onorante, care a consfințit unirea de facto, realizată de jure la 1 decembrie 1918. Această campanie, după cum demonstrează Ioan Țepelea în lucrarea sa *1919 o campanie pentru liniștea Europei*³⁹, întărește concluzia că efortul politic, dar mai ales militar, al României, și-au atins obiectivele. Liniștea Europei a fost, așadar, salvată și asigurată de armata română, concomitent cu realizarea obiectivului național.

Cea mai prețioasă informație privind cauza acțiunii ofensive a armatei române, o regăsim în *Jurnalul de operații*. „Date fiind pe de o parte atacurile neconținute ale ungarilor contra trupelor noastre,..., pe de altă parte propaganda bolșevistă ..., precum și terorizarea cu arma în mână a populației românești aflată în teritoriul încă neocupat”⁴⁰ ... în conformitate cu ordinul 231/10.04.1919, trupele din Transilvania declanșează ofensiva pe tot frontul.

Acțiunile de luptă s-au purtat cu îndârjire deoarece inamicul ceda cu greu. Rapoartele operative consemnează eforturile depuse de trupele române pentru îndeplinirea misiunilor de luptă ordonate. Din dramatismul acțiunilor, din ziua începerii ofensivei, ne oprim asupra luptelor de la Hodod, purtate pentru cucerirea cotei 344. Într-un raport al Diviziei 7 este relatată lupta soldaților Regimentului 16 Infanterie. Satul Hodod era apărat cu îndârjire de trupele Regimentului 32 Vânători secui. Pentru stoparea elanului ofensiv al trupelor române, ungurii au realizat fortificații ușoare și au mobilizat populația civilă. Peste ani, în 1940, colonelul Kratochwil, pe atunci comandant al diviziei de secui, nota în memoriile sale: „în zorii zilei de 16 aprilie, la orele 3, liniștea a fost spartă de puternice explozii ale proiectilelor de artilerie ce se prăvăleau ca ploaia de o parte și de alta a drumului ce duce spre Cehu Silvaniei. Satul a fost atacat de forțe române ce ne-au copleșit numeric. La telefon doar atât mi s-a putut comunica: Forțe prea puternice! Mă retrag!”⁴¹. În acele împrejurări, după relatarea făcută de Kiraly, comandantul subunității de honvezi, când „s-au ivit zorile și deja

1919, și atribuia Diviziei 20 Secui rolul „de a fi oprit dezvoltarea ofensivei armatei române spre Budapesta” și de a fi salvat Europa de bolșevism. p.56

³⁷ H.M., *op.cit.*, p.7. Hogy ez nem tortent meg es Kun Bela az oszekottettest a Dnyeszternel allo orosz bolsevistakkal megvalositan nem tudta es hogy a bolsevismus Kozepeuropaban, sot talan egesz Europaban nem terejedt el, ez a Szekely Hadosztaly erdeme, mert 1919 marcius 21-en nem csatlakozott a bolsevizmushoz, hanem ellene fordult. Ezzel Kun Bela hatalma es vele a bolsevismus hallalos dofest kapott, nem tudott terjeszkedni es celjat: hogy egy voros hadsereg szert tegyen, nem erte el. A szekelvek elhatározasa tehat donto befolyással volt Europa sorsara es antibolsevista magatartasukkal Europat a bolsevismustol mentettek meg. Ez a szekelyek, a Szekely Hadosztaly lelvulhetetlen, maradando, el nem homalyosithato erdeme. (Că asta nu s-a întâmplat și că Bela Kun nu a reușit alianța cu Dnyeszternel și puterea bolșevică rusă și că în centrul și poate în întreaga Europă bolșevismul nu s-a instalat, **asta este meritul Diviziei de secui, căci la 21 martie nu s-a aliat cu bolșevicii, ci s-a întors împotriva lor**, (sublinierea aparține lui Kratochwil - *fapt aproape imposibil, dacă ne gândim că generalul, la acea dată colonel, era pe front, iar pe 22 aprilie el a căzut prizonier, iar trupele sale încercuite la Nyregyhaza au fost dezarmate, în mare parte.- n. n.*). Cu aceasta Bela Kun și cu el bolșevismul a primit o lovitură mortală căci nu și-au putut atinge țelul de a forma o armată roșie. Deci hotărârea secuilor a hotărât soarta Europei și prin poziția anti-bolșevică au salvat Europa de bolșevism (*exagerare pe care o punem pe seama contextului în care a fost făcută, căci, cu toată mândria sa, generalul a avut și afirmații corecte, aici însă scopul propagandistic este foarte evident!*) Acesta este meritul incontestabil al secuilor, al Diviziei de secui, (Traducerea autorului).

³⁸ Dumitru Preda și colab., *În apărarea României Mari. Campania armatei române din 1918-1919*, lucrare deosebit de valoroasă, prezintă corect și extins acțiunile militare, cu trimiteri la surse, care însă infirmă titlurile subcapitolelor.

³⁹ Ioan Țepelea, *1919. O campanie pentru liniștea Europei*, Ed. Dacia, Cluj Napoca, 1995.

⁴⁰ *Jurnalul de operații, op. cit.*, p. 145

⁴¹ Erdely ezredekek...*op.cit.* p.319

se putea vedea, am ordonat rezervelor să contraatace, sprijinite de focul puștilor mitraliere. Între timp, o bună parte a trupelor române atacatoare cucerise deja o bună parte a cotei 344, și cu grosul forțelor intrase în satul Hodod”⁴².

Raportul Regimentului 16 Infanterie consemnează contraatacul declanșat cu forțe puternice, care au surprins, cu focul puștilor mitraliere și obuzierelor instalate la nord-est de Hodod, flancul și spatele trupelor noastre. Contraatacul inamic - „după focurile primite de pe cota 344 și dinspre biserică”⁴³ a silit trupele române să se retragă spre liziera pădurii Mogyoros, călare pe drum. Lupta a fost deosebit de violentă. Focul nu a conținut, de o parte și de alta, toată ziua.

Kratochwil lauda eroismul și vitejia flăcăilor căpitanului Kiraly, ce s-a pus în fruntea trupelor. Contraatacul, impulsivat de strigătele „trăiască domnul căpitan” și „Înainte”, reușește să facă victime printre români, între cei răniți și prinși în inelul realizat de contraatacul nostru a fost și maiorul Rozin, care n-a mai reușit să fugă”⁴⁴.

Raportul operativ al Diviziei 7 Infanterie consemna evenimentele petrecute între orele 6 și 15.30, când tirul de artilerie s-a reglat, iar acțiunea energetică a rezervelor a oprit contraatacul impetuos. Bombardarea amenajărilor genistice, manevrarea cotei 344, cu un pluton comandat de locotenentul Ghiorguiu, a condus la cucerirea cotei și a localității Hodod. La acțiune, potrivit surselor investigate de noi, au participat și localnicii. În discuțiile telefonice avute cu eșalonul superior, căpitanul Kiraly cerea întăriri. Un atare sprijin era imposibil de acordat, fapt pentru care „a trebuit să predăm poziția, și să părăsim satul. Am îndemnat pe bărbații care aveau familii și gospodărie să rămână, dacă vor, la vetrele lor. Așa s-a și întâmplat, în sat au rămas bătrâni, iar flăcăii ne-au urmat”⁴⁵.

Dacă desfășurarea luptelor respectă firul evenimentelor, fiind cam la fel prezentate de ambele tabere beligerante, bilanțul luptei avea înscrise în documente rezultatele diferite⁴⁶. În *jurnalul de operații* sunt citați 2 ofițeri morți și unul dispărut, iar la inamic 30 morți și 30 răniți, în timp ce ungurii supraestimează la 450 numărul celor morți și răniți, din tabăra românilor.

Pe direcția Crișului Repede, trupele Diviziei 6 infanterie au acționat pe trei coloane, cu atacuri combinate de front și cu manevre pe flancuri. Nerezistând acestor atacuri puternice, susținute de artileria de câmp și de munte, inamicul a fost silit să se retragă. Odată străpuns defileul Ciucea, trupele române au trecut la urmărirea inamicului, pentru a nu-i da răgaz să ocupe aliniamente succesive. Hotărârea luată de comandantul Regimentului 11 Infanterie, de a simula un atac frontal asupra dispozitivului de apărare organizat pe localitatea Negreni, s-a soldat cu succesul realizat prin manevrarea de flanc și spate, cu două batalioane din Regimentul 10 Infanterie.

În zona de operații a Grupului de Sud au avut loc confruntări înverșunate pentru cucerirea defileului Ciuci, Gurahonț, de către ostașii Diviziei 2 Vânători. După atingerea misiunii primei zile, aceste trupe au atacat pe două coloane, cea principală pe Valea Crișului Alb, iar cealaltă pe Valea Crișului Negru⁴⁷, pentru a deschide defileul Ciuci, printr-o manevră de întoarcere a pozițiilor de apărare. Una dintre manevre a fost executată de Regimentul Beiuș, prin Divizia 18 ardeleană, pentru stăpânirea vârfurilor, și ieșirea din defileu la Vașcău, pe Crișul Negru. Aceste două manevre s-au consemnat la Sud, pentru cucerirea defileului Ciuci și a localității Gurahonț.

În timpul acestor operații ofensive, Divizia 2 cavalerie a primit misiunea executării unor „recunoașteri ofensive pentru a surprinde inamicul și a-l pune în debandadă și de a-l urmări în retragere”. Scopul acestor acțiuni de hărțuire era acela de zădărniciere al ocupării pozițiilor de apărare. Diviziile 16 și 18 ardelenice, ce constituiau rezervele Grupului de Nord, respectiv al Comandamentului, au urmărit evenimentele din raioanele ocupate prin ordin în eșalonul doi.

⁴² *Ibidem*

⁴³ Dumitru Preda, ...*op. cit.*, p. 220

⁴⁴ *Erdelyi ezredekek ... op.cit.*, p.319

⁴⁵ *Ibidem*, p.320

⁴⁶ *Ibidem*, Sursa maghiară citată menționează că au fost atacate de 3 Batalioane de infanterie, o companie de cavalerie și 2 baterii de tunuri. Pierderi proprii (unguri - C.M.): 18 morți, din care 7 militari și 11 civili (2 femei) și aproximativ 20 de răniți. Pierderile românilor au fost: aproximativ 450 morți și răniți. În curtea bisericii reformate au fost îngropați doar 18 morți, ceilalți fiind transportați la Cehu Silvaniei.

⁴⁷ Dumitru Preda, ...*op. cit.* p.224, *Jurnalul de operații...*, *op. cit.* p.146-147. Vezi și Ioan Țepelea, ... *op. cit.* p.102-120.

În Bihor, pe lângă trupele de honvezi și secui, au luat parte la lupte și cadeții din anii 3 și 4 ai Școlii militare din Oradea, care au opus o puternică rezistență. Manevra făcută de Detașamentul Lt. col. Rasoviceanu a permis întoarcerea dispozitivului ocupat de cadeți.

În apropierea Beiușului s-au dat lupte violente, încheiate cu 11 răniți din rândul voluntarilor ardeleni și un mort. Cinstea de a fi „în fruntea coloanei ce a eliberat Beiușul (la 19 aprilie 1919) a revenit tocmai Batalionului 2 din Regimentul ce purta numele orașului⁴⁸. În acest timp, flancul drept al Grupului de Nord pusesse stăpânire pe punctele tari de la Hust, Satu Mare, Carei, Săcueni. Prin acest succes, al Grupului de Nord, practic armata ungară, ce se apăra pe linia de demarcație era scindată în două și serios amenințată cu încercuirea și nerezistând atacului în valuri, s-a retras, uneori în debandadă. Pe ambele maluri ale Crișului Repede, trupele generalului Holban înaintau spre Oradea. Pe Valea Barcăului, Regimentul 24 Infanterie a eliberat localitatea Marghita în ziua de 19 aprilie, iar la stânga dispozitivului, pe Valea Crișului Negru, executând un marș forțat, trupele Detașamentului Rasoviceanu au atacat noaptea și au cucerit, pe 19 aprilie, Tinca și Salonta. Ungurii din zonă, proprietari de pământuri, terorizați de forțele „roșii și albe” au ieșit în întâmpinarea armatei române. Chiar fratele grofului Ștefan Tisza (Kalman) a cerut protecție armatei române.

În fruntea dispozitivului din centru, marșul triumfal spre Oradea, era avangardat de generalul Traian Moșoiu. Evenimentele se succedau cu repeziciune. Neliniștea și spaima generală era înlocuită cu bucuria primirii eliberatorilor. Rapoartele unităților evocă episoade dramatice de luptă, dar și evenimente ciudate, cum ar fi, de pildă, încercarea ofițerilor din divizia comandată de colonelul Kratochwil de a „rupe cu regimul politic roșu de la Budapesta”⁴⁹.

La Carei o delegație, în frunte cu doi maiori și un căpitan, s-a prezentat pentru parlamentări, aducând cu ei pe maiorul Rozin, cel căzut prizonier în luptele de la Hodod, cu propunerea de a „lupta alături de români împotriva trupelor roșii”. În acest scop, Divizia de secui se concentra în raionul Sovanihaza, Mateszalka. Era însă prea târziu, trupele române au încercuit și dezarmat unitățile trufașului Kratochwil. Suveranul Ferdinand, pentru această ispravă, l-a decorat, la Carei, pe generalul Traian Moșoiu, cu cea mai înaltă distincție de război, rezervată în exclusivitate ofițerilor, Ordinul „Mihai Viteazul”.

Cu valoare de simbol apreciem și mulțumirile oficialilor unguri și ale populației adresate armatei române, pentru că i-a „scăpat de orgia bandelor ungare, angajându-se să se supună ordinelor”⁵⁰. Altă parte de localnici, devotată cauzei ungurimii, s-a angajat în luptă „aruncând cu grenade asupra trupelor române. S-au găsit țărani morți pe linia de luptă”, scria comandantul Regimentului 4 roșiori, relativ la luptele duse la Curitău⁵¹.

Știrile privind intrarea trupelor române în Oradea au animat viața orașului în care ungurii aveau un puternic centru de recrutare, mobilizare și de propagandă bolșevică. Nu întâmplător Bella Kun aici, la Oradea, și-a făcut stagiatura de revoluționar comunist! Trenurile venite dinspre Ciucea și Bratca aduceau răniți de pe front, care povesteau despre moralul scăzut al soldaților unguri. Propaganda bolșevică nu mai funcționa, căci trupele se apropiiau.

Fiindcă evenimentele de la Oradea sunt cunoscute, din cartea *Zile trăite* semnată de Roman Ciorogariu, vom conclud doar că 20 aprilie 1919 a fost „o zi de glorie”, cum pe bună dreptate o numise Nicolae Iorga. Generalul Traian Moșoiu devenise „eroul nostru național”, întâmpinat de primarul Rimler Karoly „la intrarea în oraș, cu pâine și sare”⁵².

Obiectivul celei de-a două etape fusese atins. Marele Cartier General a solicitat acordul Înalțului Comandament Interaliat de continuare a ofensivei până la Tisa, din considerente de ordin militar. Dintre aceste considerente amintim: concentrarea armatei ungare în raioane favorabile declanșării unei contraofensive; adâncimea fâșiei de apărare de pe aliniamentul Satu Mare, Carei, Oradea, Arad nu permitea executarea unor manevre ale rezervelor pentru întrebuințarea lor eficientă în orice sector; necesitatea de a stopa evacuarea rechizițiilor efectuate în Ardeal.

⁴⁸ Lt.col. dr. Alexandru Baboș, *Regimentul de voluntari „Beiuș” în apărarea mării uniri din 1 decembrie 1918*, în *Pietre de hotar*, vol.I, p.53; Idem, *Consiliul Dirigent, ardelenii și apărarea Marii Uniri*, Editura Spicon, Târgu Jiu, 2001; Idem, *O divizie de ardeleni în apărarea României Mari*, în „*Revista de istorie militară*”, nr. 1, 1966, p. 2-3;

⁴⁹ Dumitru Preda,...op. cit. 226

⁵⁰ *Ibidem*, p.227

⁵¹ Arhivele M.Ap.N. fond Microfilme rola P.II. 5.193, c.179

⁵² Gheorghe Tudor Bihoreanu, Constantin Moșincat, Ioan Tulvan, *General Traian Moșoiu...*, l

Argumentele de ordin militar se pare că au prevalat, fapt pentru care generalul Franchet d'Esperey aprecia că ofensiva română „va avea în Orient cel mai mare efect politic”⁵³. Imediat, Marele Cartier General a transmis ordinul nr.457, din 20 aprilie 1919, care prevedea: continuarea cu maximum de energie a ofensivei; ocuparea nodurilor de căi ferate și ocuparea podurilor de peste Tisa. Ordinul de operații nr.10 din 21 aprilie 1919 puna în mișcare întregul dispozitiv ofensiv al Comandamentului Trupelor din Transilvania, care a ocupat malul stâng al Tisei, pe tot cursul său din Ungaria, până la 1 mai 1919.

În dimineața zilei de 20 iulie 1919, îndeosebi în zona Szolnok, după o puternică pregătire de foc de artilerie, trupele ungare au forțat Tisa, reușind în trei zile să creeze un cap de pod, adânc de 50 lan, care însă a fost nimicit de contralovitura declanșată, la 24 iulie, inițial de Grupul de Manevră General Traian Moșoiu și apoi prin angajarea tuturor grupurilor, azvârlirea peste Tisa și refacerea apărării pe râu⁵⁴. Pentru a nu-i da răgaz de refacere, la 29 iulie 1919, începea ofensiva română pe tot frontul, cu direcția loviturii principale pe direcția Szolnok, Budapesta. La vest de Tisa, cele 5 grupuri constituite au străpuns apărarea pe direcția lor, au încercuit forțele grupării inamice cu o parte din forțe, iar cu cealaltă parte a continuat ofensiva spre Budapesta⁵⁵.

Operația ofensivă, la care a asistat Ferdinand însoțit de Maria, a pătruns pe o adâncime de 107 km și a atins un ritm mediu de 15 km pe 24 ore, fără pauză operativă. Atacul scurt, în centrul apărării, a determinat fracționarea dispozitivului de luptă inamic, manevrarea pe flancuri cu grupuri secundare, mobile ale cavaleriei ei, pătrunse pe 3 august 1919 în Budapesta⁵⁶.

Până la 22 noiembrie 1919, teritoriul ungar la est de Dunăre a fost ocupat de armata română. Astfel dreptul la autodeterminare a fost recunoscut și de către bolșevicii, unguri. În această împrejurare, pentru supravegherea teritoriului a cărui guvernator a fost numit generalul Traian Moșoiu a fost mobilizat Regimentul 3 Dorobanți.

În baza Ordinului Marelui Cartier General nr. 1298/1919 cu începere din 20 iunie 1919, Regimentul primește mobilizarea „cu mare entuziasm”⁵⁷. Conform planului Regimentul a chemat, pe 24 iunie contingentele 1910 și 1911, prin ordine de chemare individuale și prin cercurile de recrutare. Ofițerii s-au chemat telegrafic. Deși se aflau în toiul secerișului „oamenii au răspuns cu drag la chemare”⁵⁸.

Conform ordinelor primite, de la Brigada 4 Infanterie, Regimentul Olt nr. 3 începe îmbarcarea în gara Slatina în trenul G2 și G4 în eșalonul întâi: Cartierul Brigăzii 4 Infanterie, statul major al Regimentului, Batalionul 1 și aprovizionarea, iar în eșalonul doi, a doua zi, pe 22 iulie 1919, batalioanele 2 și 3. În total 52 ofițeri, 1680 trupă, 56 cai și 100 trăsură. În fruntea Regimentului locotenent colonel Petre Bucică cu organizarea și încadrarea cu efective reduse a început marșul cu direcția Caransebeș.

Registrul istoric consemnează evenimentele din 21 iulie 1919, ziua părăsirii garnizoanei și din următoarele conform ordinelor. Marșul de la cazarma Regimentului la garnitura s-a executat în cele mai bune condiții. Înainte de plecare, slătinenii i-au petrecut până la gară ținând a fi cu toții de față la plecarea fiilor județului. Îmbărbătați, încrezători și stăpâni pe puterile lor, ofițerii și soldații au urcat scara vagonului, purtând în suflet și pe buze izbânda și întregirea neamului. Simbolul vitejiei le-a fost exprimat în cuvinte de V. Georocanu, căpitan în rezervă, veteran de război, iar iubirea, ce le-au arătat-o slătinenii prin flori și lacrimi.

Avântul militar, sufletul și voința lui, datoria și onoarea, toate au fost cuprinse în cuvântul comandantului Regimentului locotenent-colonel Bucică Petre care a răspuns la urarea slătinenilor. Cu lacrimi de bucurie, cu credința în izbândă au pornit feciorii Oltului la frații lor bănățeni și pe deasupra acestor mii de vieți, „plutea lin și sonor cântecul de vitejie intonat de muzica Regimentului: „Înainte, tot Înainte”. Ne trimitea țara, ne chemau frații. Capitala Olteniei, Craiova, în puterea nopții (ora 23.30) a putut vedea și simți vrerea ostașului român de a aduna toți frați într-o Românie Mare și puternică”⁵⁹.

La 9.10 trenul oprește la Orșova, unde se încinge „Hora. Unirii” în care s-au prins dorobanții Regimentului și fetele locului în timp ce „privirea unгурului de aici ne este dușmănoasă, dar vorba lui mâniaoasă

⁵³ 1918 desăvârșirea unității ..., op.cit., doc.592

⁵⁴ Jurnalul de operații ..., p. 297-298

⁵⁵ General Traian Moșoiu, *Ocuparea Budapestei în legătură cu operațiunile militare din Ardeal, 1918-19*, București, Ed. Atelierele Cartea Românească, f.a., p. 7-8

⁵⁶ Dumitru Preda, op.cit., p. 393-394. Dan Achim, Ion Costin, *Bolșevismul în Ungaria (1919). BeloKun în misiune*, Editura Gutinul, Baia-Mare, 1991

⁵⁷ A.M.R., *fond Registrul jurnal de operații nr. 798/1919-1920*, dos. 1164, p. 15

⁵⁸ *Ibidem*

⁵⁹ *Ibidem*, p. 7

este plătită cu voie bună"⁶⁰. Pe tot traseul ovațiile populației române i-au copleșit pe olteni, cu steaguri, flori și preoți în frunte.

La Caransebeș generalul Bucur Bădescu, întâmpinat cu pâine și sare și purtat de mulțime spre piața orașului trecând în acordul marșului pe sub arcuri de triumf cu inscripțiile: "Trăiască România Mare" și "Trăiască Regele". La această manifestare generalul Bădescu a spus: „Bănățeni, frații la frați au veni și dragostea voastră ne dă mai multă putere, ca să putem îndeplini jurământul pentru țară și tron"⁶¹, cuvânt îndelung ovaționat. În piață episcopul Miron Cristea i-a primit cu binecuvântarea sa⁶². Regimentul 3 Dorobanți „Olt” s-a adunat în careu, înconjurat de fete și flăcăi călări. Glasul episcopului "curgea ca un șuvoi copleșit de chinurile îndurate, iar acum când mântuirea o vede așezată sub priviri, cuvântul îl deapănă printre flori, inimă și bucurie o împarte cu noi". Episcopul și-a încheiat discursul spunând: "mulțumim Ție Doamne că ne-ai hărăzit ziua când de acum bănățenii pot așterne la picioarele Măriei Sale Regele viața și avutul mândrului Banat. A urmat tunetul de urale care a înfricoșat văzduhul, iar bucuria tuturor a mișcat întreaga fire"⁶³.

A urmat cuvântul colonelului Petre Bucică, care a reiterat că "românilor care și-au plămădit, din veac în veac, cu prețul sângelui și al vieții pământul de care i-a legat Dumnezeu, de secole nenumărate, li s-a dat răsplata mântuirii. Dacă neamuri barbare au apăsă pe limba, viața și avutul nostru, românul a știut ca la vreme să deschidă testamentul strămoșesc care spune: mai bine stropiți pământul nostru cu sângele vostru decât să-l scuipă dușmanii, mai bine îngropați limba și viața în pământul nostru decât să v-o îngroape dușmanul. Bănățeni!, voi ați fost acei ce la vreme ați știut să citiți în acest testament și astăzi sub ochi tuturor și în ciuda multora, se înfăptuiește visul dorit de veacuri. Pământul românesc al neamului rămâne astăzi Țara Românească, România Mare. Și dacă dușmanii mai cârtesc, fiți siguri că fii Oltului au baionetă și sufletul lor cu care vor ști să răzbată până dincolo de Tisa și Dunăre"⁶⁴. Când dorobanții au pășit în pas voinic, la defilare "ploaie de flori a curs pe ei". În cazarma Franz Iosif trupele i s-a servit masă oferită de populație.

A doua zi la ora 2.00, ofițerii au participat la banchetul oferit în onoarea lor. Au rostit toasturi înflăcărate episcopul Miron Cristea, la care au răspuns generalul și comandantul Regimentului. Preotul catolic în numele șvabilor a spus: "Dacă șvabii supuși românilor nu vor fi asupriți, vor fi mai români decât românii alipiți"⁶⁵. La 12.30 pe 24 iulie 1919 garnitura se puse în mișcare din Caransebeș, salută de episcop și populație, cu destinația Lugoj, Arad unde trenul a ajuns pe 26 iulie la ora 10.30, deoarece podul de cale ferată de la Săvârșin a fost rupt de viitură. Cu muzica în frunte Regimentul a mărșăluit spre Micalaca (cartier al Aradului) unde a cantonat și unde seara s-a încins o mare horă. Pe 30 iulie 1919, la ivirea zorilor, trenul trecea prin gara Bekescsaba, "ținut unguresc unde limba și obiceiurile sunt străine românilor"⁶⁶. Marșul spre Tisa a continuat prin gările Kisujszalas, Turgony și Fegyvernek unde Regimentul a debarcat. De la gară coloana Regimentului s-a îndreptat spre Tiszabo unde a cantonat. După sosirea celui de-al doilea eșalon Regimentul a primit ordinul de operații, de a trece Tisa pe podul de pontoane. În jurnalul de operații acest drum era descris în următorul mod: "La 5.30 Regimentul se pune în marș trecând peste apa ce trebuie să despartă două popoare ce de secole luptă unul pentru dezrobire și celălalt pentru desființare. Astăzi stăvilarul s-a rupt și robii sunt dezrobiți iar huruitul lanțurilor a îngrozit chiar Budapesta. Robii aleargă spre capitala "pumnului nebun", și pășește piciorul ostașului român pe pământul căinelui ce ne-a mușcat, ne-a supt viața și" avutul agonisit de secole. Drumul se așterne de-a lungul Tisei iar de jur împrejur se întinde pusta ungurească. Avem încă de mers. În drum aflăm că alte Regimente au intrat în Budapesta [...]"⁶⁷. La 13.15 Regimentul a intrat în Besenyözog, unde cu populația ungurească nu s-au putut înțelege (decât prin interpret), dar "toți ne privesc ca pe niște dezrobitori, toți salută cu înclinări și smerenie ostașul român". Pe 5 august 1919, din ordin, sătenii s-au adunat la primărie unde, prin interpret, comandantul Regimentului le-a zis: "Azi e o zi mare pentru voi și noi. Budapesta, centrul bolșevismului, a căzut în mâinile armatei române. De acum încolo bolșevismul nu va mai exista în aceste ținuturi și fiecare v-a putea munci în liniște ogorul său. Vreme îndelungată au fost bântuiți de o boală ce se prindea la toată lumea, dar azi baioneta ostașului român a împuns așa de bine că totul a pierit ca

⁶⁰ Ibidem

⁶¹ Ibidem, p. 8

⁶² Vezi și Mihai Gheorghită, *O pastorală a episcopului Miron Cristea adresată soldaților români din armata austro-ungară*, în *Cetatea Bihariei*; 2006, nr. 1, p. 6-10

⁶³ Ibidem, p. 9

⁶⁴ Ibidem, p. 10

⁶⁵ Ibidem

⁶⁶ Ibidem, p. 11

⁶⁷ Ibidem, p. 12

prin farmec. Am venit să vă scăpăm de această boală, nu să vă asuprim"⁶⁸. Acest discurs a înviorat pe săteni și i-a bine dispus.

Potrivit ordinului de operații, Divizia 2 trebuia să plece în Banat. Până la plecare s-a continuat instrucția pe batalioane, dislocându-se începând din 27 august pe companii, formând garnizoane la: Jasz Kiser (companiile 6 și 8), Jasz Apati (compania 5), Jasz Arokszas (compania 2), Jasz Ladany (compania 7), Tapioszele (companiile 11 și 12), Nagykato (compania 9) în cursul lunii septembrie, Regimentul ocupă mai multe cantonamente la Kunszentmiklos (4 septembrie 1919), în timp ce companiile fac garnizoane în localitățile din jur (Domsod, Jasz Bereny, Racz Keye, Szelszent Marton, Aprotag, Alberti, Tapioszele, Alsoditos). Purtarea soldaților a fost călăuzită de ofițeri.

Însuși comandantul le-a atras atenția și le-a vorbit despre "cinste, care este caracteristică militarului. Minciuna, furtul și lenea sunt cele 3 lucruri care distrug omenirea. Și s-a arătat felul cum să se poarte aici, unde suntem chemați ca pacificatori"⁶⁹. Conform ordinelor primite, Regimentul a predat sectorul său Regimentului 4 Vânători, s-a îmbarcat și a revenit la Arad, cantonând la Beleneze, începând din 21 septembrie 1919. În acest cantonament s-a făcut 'instrucție după programul, stabilit de Regiment. La 8 noiembrie 1919 contingentul de recruți a depus jurământul militar în cetatea din Arad. '

La 1 decembrie 1919 Regimentul avea Batalionul 1 în gardă la gară și garnizoană, iar Batalionul 3 la cetate. Din celelalte a format gardă de onoare cu drapel și muzică, care au luat parte la onorurile de la catedrala ortodoxă. Aradul a fost în sărbătoare împodobit cu drapele tricolore. La catedralele ortodoxe și greco-catolică s-au oficiat Te-Deum la care au participat autoritățile civile și militare. Defilarea a fost primită de comandantul diviziei. La liceul *Moise Nicoară* s-a ținut o frumoasă conferință, de către direcție, urmată de recitaluri de cântece și poezie românească. Seara ofițerii Regimentului au oferit o serată.

Cu adresa nr. 902 pe 2 decembrie 1919, comandantului de Regiment i se aduceau mulțumiri și laude din partea comandantului centrului de recrutare Arad, maior Nicolae Bentea pentru că a "trimis drapelul și muzica Regimentului 3 Olt în fața căruia soldații au depus jurământul către România Mare"⁷⁰.

Pe 12 decembrie 1919, cu ordinul de operații nr. 630, al Diviziei a 2-a, Regimentul urma să se deplaseze la Chișinău, eșalonat. Marșul pe cale ferată prin, Alba-Iulia, Ghimeș, Adjud, Roman, Iași, Ungheni a fost anevoios din cauza frigului. Pe 20 decembrie la orele 23.00 primul eșalon debarca la Chișinău. Batalioanele Regimentului asigurau prin rotație gărzile în garnizoana Chișinău, iar celelalte făceau instrucție după programul stabilit de regiment.

La 9 martie 1920, cu prilejul recunoașterii de către aliați a unirii Basarabiei cu România, comandantul Diviziei 11 Infanterie a ținut o cuvântare, îndemnând "pe toți să fie conștienți de menirea lor de cetățeni români, iar pe ostași să păstreze cu sfințenie acest testament al unirii"⁷¹. Cel mai tânăr contingent a depus jurământul militar, la 21 martie 1920, pe platoul de lângă Teatrul Unirea, în asistență civilă.

⁶⁸ *Ibidem*, p.13

⁶⁹ *Ibidem*, p. 17

⁷⁰ *Ibidem*

⁷¹ *Ibidem*, p. 20